

[Project]

Restauratie van de gevels en daken 'In Den Grooten Zalm' en 'Den Kleinen Zalm'

[Eigenaar en opdrachtgever]

Stad Mechelen

[Coördinatie]

Dienst Monumentenzorg stad Mechelen
Scheppen van Monumentenzorg, Greet Geypen

[Ontwerper]

Tijdelijke vereniging ARTER & Lode de Clercq

[Uitvoerder]

Tijdelijke vereniging Monument Vandekerckhove nv. – Altritempi nv

[Subsidie - Restauratiepremie]

Vlaamse overheid - Agentschap Onroerend Erfgoed

GESCHIEDENIS

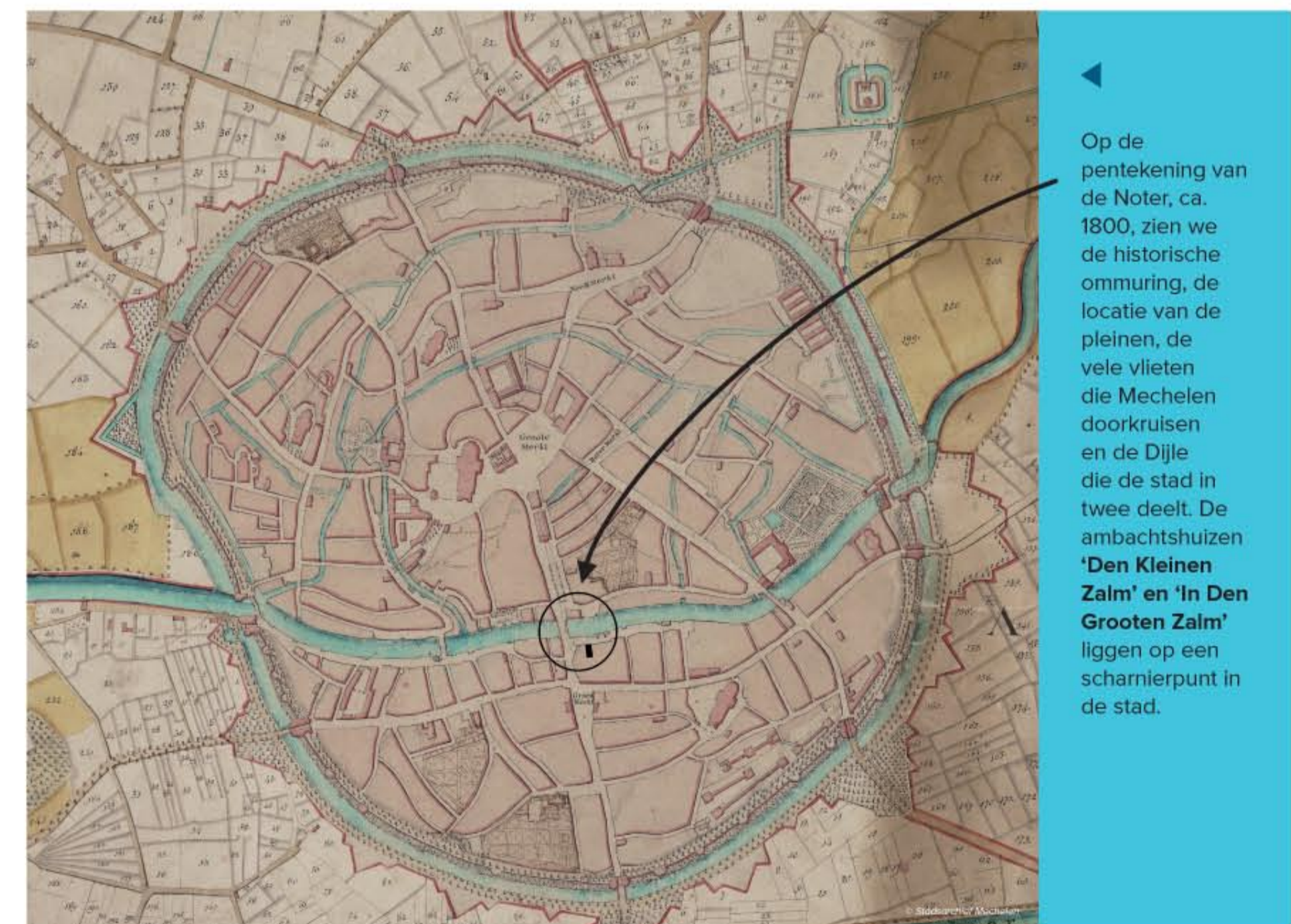
'Den Kleinen Zalm' en 'In Den Grooten Zalm'

Beide ambachtshuizen liggen aan de linkeroever van de Dijle tussen de Grootbrug en 't Plein, in de 13de eeuw 'de Werf' genoemd. Pas toen de stad in 1301 het stapelrecht op zout had verworven, kreeg deze loskaai de naam 'Zoutwerf'.

De talrijke gotische, renaissance en barokke huizen bewijzen dat deze kaai één van de drukste en meest prestigieuze handelsplaatsen van de stad was. Hier bevonden zich de ambachtshuizen van de kordewagenaars, zoutdragers en visverkopers.

Het begin van de 16de eeuw was de gouden eeuw voor de visverkopers van Mechelen. De rijkdom van de leden vertaalde zich in de aanzienlijke bedragen die ze uitgaven en hun talrijke eigendommen, onder meer langs de Zoutwerf, zoals 'de Zeeridder', 'de Pelicaen', 'de Zeehondt' en 'de Lepelaer' (5).

'Den Kleinen Zalm' was de spil in de handelsactiviteiten aan de Dijlekaai. In het havenpand dat toen 'Innehuysken' heette, betaalde men het zogenaamde 'innegeld'. In de linkse buurpanden, 'De Waag' en 'De Steur' werden de goederen gewogen en opgeslagen. Het rechtse buurpand 'In Den Grooten Zalm' werd gebouwd als gildehuis van de visverkopers (1).

Op de pentekening van de Noter, ca. 1800, zien we de historische ommuring, de locatie van de pleinen, de vele vlieten die Mechelen doorkruisen en de Dijle die de stad in twee deelt. De ambachtshuizen 'Den Kleinen Zalm' en 'In Den Grooten Zalm' liggen op een scharnierpunt in de stad.

'In Den Grooten Zalm' (1530-1535) als één van de vroegste voorbeelden van vroegrenaissance

Op de plaats waar het pand zich nu bevindt, lag voordien 'het Sandvliet', genoemd naar de kleine beek die net onder het pand stroomde en in de Dijle uitmondde. In 1519 kochten de visverkopers dit huis in goede staat.

De gevel werd volledig vernieuwd tussen 1530 en 1535 naar ontwerp van Willem Van Werchtere. Door de rijke ornamentiek, het dure materiaal en de vooruitstrevende stijlopbouw van de nieuwe gevel, etaleerden de visverkopers hun rijkdom en invloed (5). Het is één van de vroegste voorbeelden van **vroegrenaissance** in België.

De Nieuwe Griffie in Brugge (1534-1537) geldt als een iets later voorbeeld van **vroegrenaissance**. De gevel is vandaag nog volledig in deze stijl. In tegenstelling tot 'In Den Grooten Zalm', waarvan de top grondig werd gewijzigd.

Op de foto zie je een succesvolle aanpassing van het gevelsysteem met boven elkaar geplaatste zuilenorden aan het stramen van een traditionele skeletgevel. Als beeldhouwer wordt Jan Mone genoemd. (2)

Detail van het decoratief fries boven het gelijkvloers. Zowel de kleurstelling als de vormgeving zijn gelijklopend met 'In Den Grooten Zalm'. Let hierbij op het vaasornament waaruit uitwaaierende plantenranken naar buiten krullen.

De verticaal opengewerkte huisgevel met hoge kruisvensters, de overkragende bouwlagen en de bogen boven de vensters zijn typische stijkenmerken van de laatgotische houtbouw. Ook antieke modellen zoals zuilen, architraven, friezen en kroonlijsten worden in de gevel verwerkt. De gecanneleerde driekwartzuilen en de superpositie van de klassieke orden (Dorisch, Ionisch en Corinthisch) getuigen van deze antieke inspiratie.

Een groot deel van de ornamentiek van de reliëfs vindt zijn inspiratie in de klassieke cultuur: **mythologische zeegoden**, vissen, putti (kleine engelen), ... Deze elementen gaan 'In Den Grooten Zalm' hand in hand met de verijnde vormentaal van de vroegrenaissance: arabesken op de basementen van de zuilen, boogvelden met siervazen en wapenschilden.

Reliëf in een boogveld op de beneden-verdieping met **mythologische zeegoden**, gevleugelde tritonen (half mens half vis) als schildhouders (2).

Meerdere historische studies verbinden de ornamentiek van 'In Den Grooten Zalm' met beroemde namen zoals Jan Borremans, Antoon de Vleeschouwere, Mahiel Isewijns en Jan Mone. In feite is het beeldhouwwerk anoniem en werd het gerealiseerd door plaatselijke beeldhouwers en steenkappers uit Henegouwen (voor de blauwe steen) (3). Gezien Jan Mone in diezelfde periode actief was bij de bouw van het nieuwe paleis van Margareta van Oostenrijk in Mechelen, is de inbreng van deze beeldhouwer meer dan waarschijnlijk.

De **boogvelden** boven de ramen zijn met kleine variaties uitgewerkt: centraal in de compositie staat een wapenschild, geflankeerd door gevleugelde tritonen (half mens, half vis) als schildhouders.

De panelen van de borstwering vormen samen een fries waarop groepen van **mythologische zeezeuzens en andere nautische figuren** schijnbaar in optocht over het beeldvlak gaan (2).

▲ **Boogveld** op de eerste verdieping: afwisselend met engelenhoofden en bloemen gedecoreerde cassettes in de dagkant van de boog (2).

▲ **Boogveld** op de eerste verdieping: centraal een vaasornament, geflankeerd door twee uitgewerkte dolfijnen met rijk uitwaaierende staart (2).

1. Zoek op de foto's een schip, zeemonster, grote vis, een schelp en een dolfijn.
2. Kan je afleiden aan de hand van de vele figuren welk beroep de eigenaars uitoefenden?

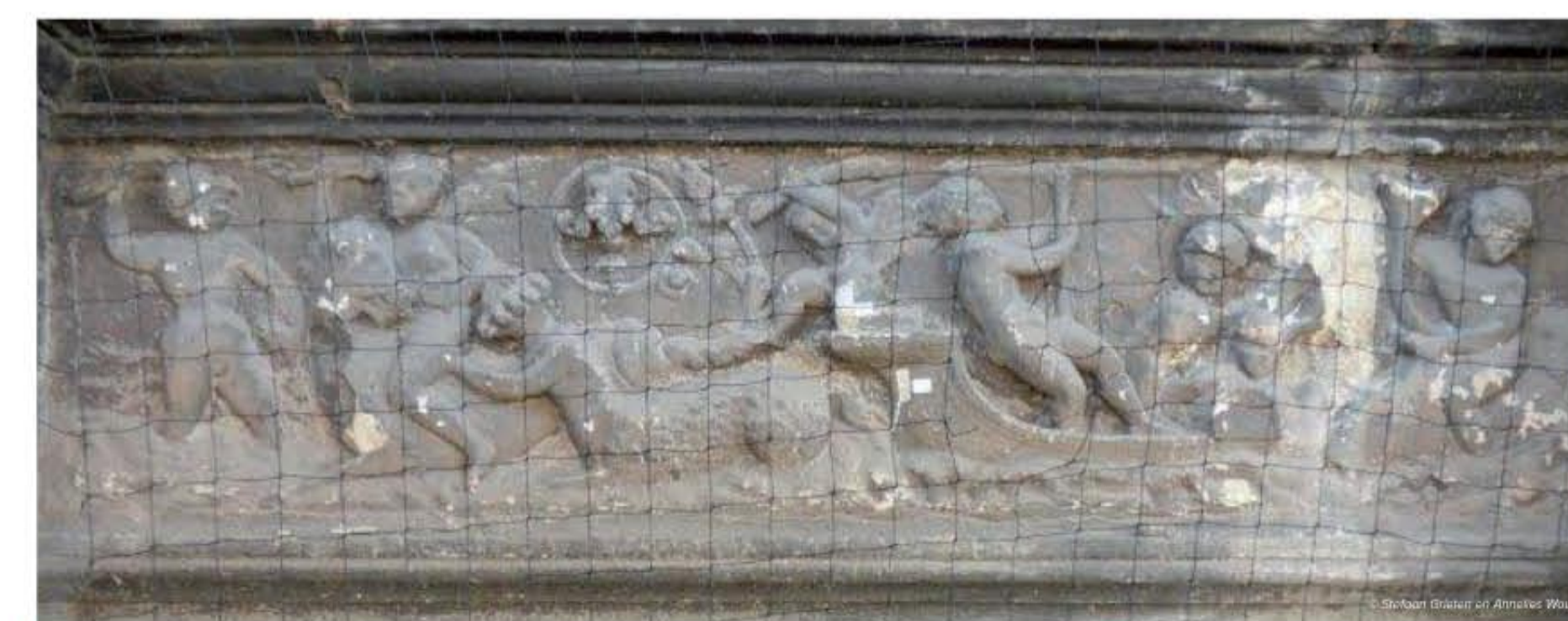
▲ Fries met **mythologische zeezeuzens en nautische figuren**.
Paneel 1: een mannelijke figuur met een staf die een dolfijn berijdt, een sater die een grote vis torst, een vrouwelijke figuur die een wagen met zeepaarden leidt, een naakte begeleider en een triton (half mens half vis) die een anker draagt en op een hoorn blaast (2).

▲ Fries met **mythologische zeezeuzens en nautische figuren**.
Paneel 2: een zeilboot getrokken door twee zeezeuzens en bestuurd door een man met wapperende tuniek, een boot bemand door een man en vrouw die samen een grote vis aan dek trekken, achter hen een putto (kleine engel) met een hoorn (2).

▲ Fries met **mythologische zeezeuzens en nautische figuren**.
Paneel 3: een gewapende triton (half mens, half vis), een putto (kleine engel) met drietaand, een vaartuig getrokken door een tweekoppig zeemonster en gemend door een man met wapperende tuniek. Achteraan een vrouw in een lang gewaad met een staf (7) (2).

▲ Fries met **mythologische zeezeuzens en nautische figuren**.
Paneel 4: een gevecht tussen een staande, naakte man en een man op een zeemonster, een naakte man die de mast van een schip omkijkt, twee kinderen (?) die meevaren, een triton (2).

In 1534 was de gevel bijna volledig afgewerkt. Het huis droeg toen al de naam 'Gulden Zalm'. Uit geschreven bronnen kunnen we afleiden dat de originele gevel waarschijnlijk een trapgevel was met een balustrade boven de kroonlijst (1).

De voorgevel kreeg vanaf 1535 een **polychrome beschildering**. Uit het vooronderzoek bleek dat onder de latere schilderijen nog de 16de-eeuwse afwerking schuilgaat met polychromie en verguldingen op de reliëfs.

In Mechelen waren op het eind van de 16de eeuw naast schilders en beeldsnijders ook de albastbewerkers en stoffeers lid van het Schildersambacht. Dat maakte dat sommige beeldhouwers zelf de kleurrijke afwerking voor hun rekening namen (3).

▲ Deze aquarel geeft een simulatie van de **polychrome beschildering** zoals die ca. 1535 werd aangebracht op 'In Den Grooten Zalm'. De reliëfs werden voorzien van loodwit en fissa, talle kleuren. De details van de architecturale opbouw werden in goud of zilver afgewerkt.

Redactie:
Sofie Stevens, Monumentenzorg Mechelen

Literatuur:
(1) ARTER 'samenvattend rapport restauratiedossier gevels en daken 'In Den Grooten Zalm' en 'Den Kleinen Zalm'', augustus 2013
(2) GRIETEN S. 'Het bouwbeeldhouwwerk van het ambachtshuis In den Grooten Zalm in Mechelen', Mechelen, november 2011
(3) DE CLERCO L. 'tekst educatief paneel behandeling beeldhouwwerk en polychromie', oktober 2015
(4) WOUTERS A. 'De bouwgeschiedenis van het huis "de Grote Zalm" te Mechelen: aanvullend bronnenonderzoek', Mechelen, november 2011
(5) VAN DEN MOOTER M 'Het visverkopershuis 'In Den Grooten Zalm' Zoutwerf 5': brochure Open Monumentendag Mechelen 2010 - de vier elementen', Mechelen, p. 31-36.